

Marek FAPŠO, *Myslet navzdory dějinám: kontrafaktuální dějiny a didaktika dějepisu*

Praha, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2024, 133 stran,
ISBN 978-80-246-5844-5

Historik, pedagog a didaktik Marek Fapšo se ve své nové knize věnuje podnětnému fenoménu kontrafaktuálních dějin a možnostem jejich využití ve výuce. Publikace je rozdělena do pěti částí, ve kterých nás autor z různých úhlů seznamuje s danou problematikou. Kniha je nejen důležitým příspěvkem do diskuze o kontrafaktuálním myšlení v dějinách, ale mohla by se stát i povinnou četbou všech učitelů dějepisu, kteří chtějí rozvíjet kritické myšlení svých žáků.

Na samotném začátku monografie jsou vysvětleny základní termíny (tajné dějiny, fiktivní dějiny, alternativní dějiny, kontrafaktuální dějiny), aby nedocházelo k nejasnostem a mísení pojmů. V první kapitole pak autor čtenáře seznamuje s teoretickými východisky kontrafaktuálních dějin, a to z pohledu psychologie, logiky a literární vědy. Na tomto exkurzu do jiných oborů autor ilustruje, že kontrafaktualita není doménou jen historiografie, ale že se s tímto fenoménem pracuje i v jiných oborech.

Z hlediska pochopení kontrafaktuálních dějin je zásadní kapitola druhá. Zde Marek Fapšo nejdříve dokládá prvky kontrafaktuálního myšlení v historii od Tita Livia až po současnost s krátkým přihlédnutím k počítačovým hrám s historickou tematikou. Druhá část této kapitoly se pak zaměřuje na metodologické zakotvení kontrafaktuálního myšlení v historiografii, kde se vyskytuje například jako východisko pro vyvozování vlastních závěrů historiků. Jako ukázkou zde autor uvádí dedukci amerického historika Timothy Snydera, který kontrafaktuálně uvažoval nad motivy Stalinova jednání v průběhu velkého hladomoru na Ukrajině ve třicátých letech 20. století. Čtenáře poté seznamuje s debatami nad kontrafaktuálními dějinami jako takovými, přičemž klade argumenty pro a proti této metodě přemýšlení nad historií. Pozornosti by neměly uniknout ani ukázky vědeckých prací (například práce držitele Nobelovy ceny za ekonomii Roberta Fogela, který analyzoval vliv rozvoje železnice na americkou ekonomiku v 19. století), které díky využití kontrafaktuálního náhledu na dějiny přinesly podnětné výsledky.

Pro učitele dějepisu bude jistě nejvíce přínosná část nazvaná *Didaktika dějepisu*, protože autor v ní shrnuje východiska badatelsky orientované výuky, která je zaměřena na rozvoj kompetenčního rámce žáků a stává se nedílnou součástí výuky dějin na základních i středních školách. Tato metoda je rovněž vhodná pro aplikaci kontrafaktuálního myšlení v hodinách dějepisu, což Fapšo prakticky ukazuje i v poslední části, kde popisuje jednak příklady dobré praxe, ale hlavně se s čtenáři podělil o své vlastní lekce (dvě pro základní a dvě pro střední školu). Přiznává, že lekce nebyly vyzkoušeny na velkém vzorku respondentů, ale jako učitel dějepisu si troufám tvrdit, že není nutné se obávat je do výuky zařadit.

Všechny tyto modelové hodiny jsou v souladu se současným Rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP), což by mohlo kvůli právě probíhající velké revizi vést vbrzku k neaktuálnosti předložených lekcí. Autor svůj postup v knize sice vysvětluje, myslím si však, že se měl krátce věnovat i revizi RVP ve vztahu ke kontrafaktuálním dějinám a k lekcím uvést rovněž očekávané výsledky učení dle návrhu revidovaného RVP pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). V nich, stejně jako v současném kurikulu, není přímo zmíněn pojem „kontrafaktuální dějiny“, nicméně každý výstup je možné realizovat i s aplikováním tohoto stylu uvažování. Lekce tvořené s přihlédnutím k revidovanému RVP ZV by jistě vyučujícím pomohlo se snáze vypořádat se současnou velkou revizí.

V knize je jasně formulován výzkumný problém. Každá kapitola je zakončena didaktickou reflexí, v níž jsou shrnuty základní body každé části. Díky v závěru uvedeným lekcím nebude dílo sloužit pouze jako teoretické východisko, ocení ho i učitelé, kteří si lépe představí využití kontrafaktuálního myšlení v hodinách dějepisu. Doufejme, že bude vznikat více takových publikací, v nichž se bude snoubit teorie a praxe.

PhDr. Miroslav Závěský

ZŠ a MŠ Dolákova, Praha 8

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

student doktorského programu

miroslav.zavesky@email.cz

DOI: 10.14712/30298393.2026.7